

ਭਾਰਤ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ: ਇਕ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ

ਲੇਖਕ: ਡਾ: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੰਦੋਲਾ

ਜਰਮਨ ਫਿਲਾਸਫਰ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮੈਕਸ ਮੂਲਰ (1823 – 1900 ਈ:) ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ 'ਤਰਕ' ਅਤੇ 'ਵਿਆਕਰਣ' ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ – ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨ – ਦੀ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕੌਮਾਂ ਨੇ ਯੂਨਾਨੀ ਤਰਕਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਰੋਮਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਕੇ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਉੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਤਰਕਸ਼ਾਸਤਰ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਰਨ, ਇਕ ਪ੍ਰਾਧਿਆਪਕ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਜਟਿਲ ਅਤੇ ਚਣੌਤੀਭਰਪੂਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਅਜੋਕੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਖਾਸਕਰ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ, ਅਜੋਕੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਵੱਸ਼ਕ ਅੰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਹਾਂ 'ਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਉੱਸਰਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੇਕ-ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਨਿਆਇ' ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ, ਜੈਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਮਤ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯਾਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਨਵ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ' ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਵੇਚਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਨਵ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ' ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਗੰਗੇਸ਼ ਉਪਾਧਿਆਏ (1200 ਈ:) ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ 'ਤਤਵਚਿੰਤਾਮਣੀ' ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਛੂੰਹਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਤਕ 'ਪੱਛਮੀ' ਤਰਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਉੱਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸਿੰਬੋਲਿਕ (ਮੈਥੇਮੈਟੀਕਲ ਜਾਂ ਗਣਿਤਕ) ਲੌਜਿਕ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਸਿੰਬੋਲਿਕ ਲੌਜਿਕ ਦਾ ਆਧਾਰ ਜਾਰਜ ਬੂਲ ਦਾ ਬਾਈਨਰੀ ਅਲਜਬਰਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹਨੇ Laws of Thought ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਦੇ ਡਿਜੀਟਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਹੋ ਅਲਜਬਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਡਾ: ਕੰਦੋਲਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਈਨਰੀ ਅਲਜਬਰੇ ਅਤੇ ਲੌਜਿਕ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਗੰਗੇਸ਼ ਉਪਾਧਿਆਏ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਰਜ ਬੂਲ ਦੀ ਪਤਨੀ 'ਮੇਰੀ ਬੂਲ' ਦੇ ਇਕ ਖਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਾਰਜ ਬੂਲ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਲੌਜਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਭਾਰਤੀ ਲੌਜਿਕ ਤੋਂ ਲਿਆ, ਪਰ ਇਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਅਤੇ ਵਿਧੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇਹ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕ ਫਿਲਾਸਫੀ, ਗਣਿਤਵਿਗਿਆਨ, ਤਰਕਵਿਗਿਆਨ, ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਵੀ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ।

ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਕੰਦੋਲਾ ਆਪਣੀ ਮੁੱਢਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ' ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਵਿਚ ਰਿਸਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਰਹੇ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉਹ ਕਾਫੀ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਲਿਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਕੰਮ ਵੀ ਖਾਸ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਵਿਸਤਾਰ: ਪੇਪਰਬੈਕ: 410 ਪੰਨੇ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਮੰਚ ਯੂ ਕੇ (info@5abi.com)

ਭਾਸ਼ਾ: ਪੰਜਾਬੀ, **ਆਕਾਰ:** 17.0 x 2.0 x 24.0 cm

ISBN: 978-0-9572411-2-1 (Merridale Publishing UK)

ਕੀਮਤ: ₹850.00 (ਡਾਕ ਖਰਚ: ਭਾਰਤ ਮੁਫਤ; ਵਿਦੇਸ਼ ₹450.00), (UK £14.95)

ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ:

Sikhya Seekers (<http://www.sikhyaseekers.org/>)

Sri Guru Granth Sahib Bhavan

Plot No 1, First Floor, Sector 28-A

Madhya Marg, Chandigarh 160002 (India)

Tel: 0091 769 617 9281 or 0091 941 700 7140

timmysmahajan@gmail.com, sperminders@gmail.com